

Volume 18, Issue 3
September 2020

ISSN 1731-8297, e-ISSN 6969-9696
<http://osap.wpia.uni.opole.pl>

ORIGINAL ARTICLE
received 2020-06-08
accepted 2020-07-07

Pojęcie bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego i jego konteksty prawne

The concept of sanitary and epidemiological safety and its legal contexts

SEBASTIAN CZECHOWICZ

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-1770-1941, sebastianczechowicz.official@gmail.com

Citation: Czechowicz, Sebastian. 2020. Pojęcie bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego i jego konteksty prawne. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 18(3): 9–24. DOI: 10.25167/osap.2586

Abstract: This paper deals with the issue of sanitary-epidemiological safety as a dogmatic concept. The notion of sanitary-epidemiological safety is not a commonly used term. In the doctrine, it is referred to when discussing the issues of state security or health security. Certain features of this category of safety are pointed out in the system of internal security of the state.

Extremely important, from the point of view of public administration bodies' activity, is the separation of this category within the general security. A specialized body such as the State Sanitary Inspectorate operates in strictly defined situations of threat to sanitary security and in the area of antiepidemic policy. Pointing to the functioning of such a body within the framework of universal security is too far-reaching a generalization, therefore it will be justified to try to separate the notion of sanitary and epidemiological safety from the adopted system of internal security of the state. The considerations will be of the dogmatic and legal character and will be supported by rich literature on the subject and legislative examples.

Keywords: public safety, health security, sanitary and epidemiological safety

Abstrakt: Niniejsze opracowanie podejmuje problematykę bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jako terminu dogmatycznego. Pojęcie bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego nie jest powszechnie funkcjonującym sformułowaniem. W doktrynie poruszane jest przy okazji omawiania zagadnień bezpieczeństwa państwa bądź też bezpieczeństwa

zdrowotnego. Wskazuje się na pewne cechy tej kategorii bezpieczeństwa w systematyce bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

Niezwykle istotne z punktu widzenia działalności organów administracji publicznej jest wyodrębnienie tej kategorii w ramach bezpieczeństwa powszechnego. Organ wyspecjalizowany, taki jak Państwowa Inspekcja Sanitarna, działa w ściśle określonych sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa sanitarnego i w obszarze polityki przeciwepidemicznej. Wskazywanie na funkcjonowanie tego typu organu w ramach bezpieczeństwa powszechnego jest zbyt daleko idącym uogólnieniem, zasadne zatem będzie dokonanie próby wyodrębnienia pojęcia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego z przyjętej systematyki bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Rozważania będą miały charakter dogmatyczno-prawny i poparte zostaną bogatą literaturą przedmiotu i przykładami legislacyjnymi.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, bezpieczeństwo zdrowotne, bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne

Wstęp

Pojęcie bezpieczeństwa i jego systematyka mają niezwykle wielopłaszczyznowy charakter. Bezpieczeństwo rozpatrywać można przez pryzmat jego zagrożeń, jednocześnie konkretyzując omawiany zakres bezpieczeństwa (np. bezpieczeństwo zdrowotne, bezpieczeństwo państwa). Prezentowane zagadnienie rozważane jest w zakresie różnych dyscyplin naukowych. W naukach prawnych uwaga skupiana jest na regulacjach aktów prawnych przede wszystkim rangi ustawowej, których celem jest kształtowanie pewnych standardów bezpieczeństwa w określonej sferze.

Aktualnie cały świat mierzy się z obecnością wirusa SARS-CoV-2. W nomenklaturze fachowej określać można ten problem jako epidemię lub pandemię zagrażającą zdrowiu i życiu ludzkiemu. Zatem w systematyce bezpieczeństwa to zjawisko zaliczane jest do zagrożeń bezpieczeństwa zdrowotnego. Warto wskazać przy tym, że systematyka szczególnych kategorii bezpieczeństwa nie jest ostateczna. Można bowiem na potrzeby rozpatrywania konkretnego przypadku przyjąć jakąś podkategorię bezpieczeństwa odzwierciedlającą badany problem. W przypadku niniejszego opracowania jest to bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne. Oczywiście nic nie stoi na przeszkodzie, aby nazwać tę kategorię na przykład bezpieczeństwem „przeciwepidemicznym”.

W obliczu globalnej pandemii COVID-19 na jaw wyszły liczne zaniedbania prawodawcze wielu państw, które w dobie powszechnych szczepień zlekceważyły potencjalne zagrożenie nowymi chorobami zakaźnymi. Także polski prawodawca w ciągu ostatnich miesięcy podejmował *ad hoc* rozliczne nowelizacje ustaw, które były odpowiedzią na wspomniany kryzys epidemiczny. W świetle tych praktyk i jednocześnie występującej luki w doktrynie nauk prawnych i nauk o bezpieczeństwie należy podjąć próbę wyodrębnienia podkategorii bezpieczeństwa dotyczącej aspektów sanitarnych i przeciwepidemicznych.

1. Określenie pojęcia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i bezpieczeństwa publicznego w kontekście rozróżnienia pojęcia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego

Doktryna skupiająca się na problematyce bezpieczeństwa nie stosuje jednolitego kryterium podziału bezpieczeństwa wewnętrznego¹. Świadczy o tym nie tylko podejście przedstawicieli nauki do omawianego problemu, ale także potrzeby reprezentowanych przez nich dyscyplin naukowych. Wskazuje się trudność w jednorodnym wyodrębnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego i jednocześnie potrzeba ponadstereotypowego myślenia na ten temat. Bezpieczeństwo wewnętrzne jest bowiem pojęciem złożonym.

Charakteryzując zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego, zaznaczyć należy, że jest to podstawowy element bezpieczeństwa państwa. Skutki zagrożeń tego typu bezpieczeństwa będą występowały wewnątrz kraju, który jest podmiotem chronionym. W literaturze dotyczącej omawianej problematyki wyróżnia się bezpieczeństwo wewnętrzne *sensu largo*, obejmujące swym zakresem wiele gałęzi zagrożeń. Wymienia się przykładowo zagrożenia natury społecznej, socjalnej czy sanitarnej. Wskazywany jest ponadto fakt ogólności tej kategorii bezpieczeństwa, która zawiera w sobie wiele dookreślonych rodzajów. Co więcej, podnosi się fakt korelatu bezpieczeństwa wewnętrznego ze społeczeństwem, a także złożoności problematyki składającej się na jego treść². Ten rodzaj bezpieczeństwa utożsamia się z ogółem warunków określonych prawem, które mają chronić podstawy funkcjonowania państwa i obywateli³.

Argumentując powyższe stanowisko, należy przyjrzeć się bliżej wybranym poglądom doktryny w kwestii samego pojęcia bezpieczeństwa wewnętrznego. W. Kitler (za R. Ziębą) dokonuje podziału bezpieczeństwa ze względu na podmiot i przedmiot konkretnego rodzaju bezpieczeństwa. I tak w odniesieniu do konkretnego podmiotu wymienia on bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne oraz w odniesieniu do państwa – analogicznie. Skupiając się na bezpieczeństwie wewnętrznym w odniesieniu do danego podmiotu, wskazuje on, że będzie

¹ W. Kitler podnosi, że w sferze bezpieczeństwa wewnętrznego nie dominuje jedność wśród przedstawicieli doktryny, w przeciwieństwie do poglądów na temat bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Diagnostuje on ten problem, lokalizując jego podłoże w „zaszłościach historycznych” oraz błędnym utożsamianiu zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego z działem administracji rządowej (sprawy wewnętrzne) oraz z zapewnieniem ładu wewnętrznego w państwie (W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011, s. 62).

² S. Pieprzny, *Definiowanie podstawowych pojęć*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Warszawa 2015, s. 22–23.

³ J. Strzelecki, *Podstawy prawne bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2010, s. 127.

to taki stan rzeczy, a także zespół okoliczności wewnętrznych, który zapewni stabilność tego podmiotu i jego harmonijny rozwój, co skutkować będzie poczuciem wolności od wszelakich zakłóceń w funkcjonowaniu tego podmiotu. Za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa uznaje on samodzielnie stan rzecz, a także zbiór różnego rodzaju okoliczności zachodzących w otoczeniu państwa, który charakteryzuje się brakiem negatywnych oddziaływań innych podmiotów, a skutkuje stabilnym i harmonijnym rozwojem. Wskazuje on, że bezpieczeństwo wewnętrzne państwa stanowi „stan i proces zabezpieczenia wartości i interesów państwa przed negatywnymi czynnikami zewnętrznymi”⁴.

Stosując jeden z doktrynalnych podziałów kategorii bezpieczeństwa, wyróżnia się wśród nich bezpieczeństwo publiczne. Odnosi się ono do bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, z którym również jest utożsamiane. Wskazuje się, iż ta kategoria bezpieczeństwa ma silne i bezpośrednie związki ze społeczeństwem, które rozumiane jest jako zbiór obywateli zamieszkujących terytorium państwa. Wywiera ono istotny wpływ na życie społeczności i możliwość zaspokajania jej rosnących potrzeb⁵. Zasadniczym celem bezpieczeństwa publicznego jest ochrona porządku prawnego przed działaniami godzącymi w dobra chronione prawem, jakimi są przede wszystkim życie i zdrowie obywateli. Ze względu na brak legalnej definicji tego terminu istnieje wiele interpretacji przedstawicielei doktryny. Przede wszystkim nazwanie tej kategorii bezpieczeństwa „publicznym” jest zgodne z dominującym w literaturze przedmiotu określeniem terminologicznym. Zawęża to nieco samą problematykę bezpieczeństwa wewnętrznego, która wydaje się być nieco szersza.

Zdaniem J. Jedynaka „bezpieczeństwo publiczne należało i należy do najważniejszych problemów społecznych. Jest to bowiem najistotniejsza potrzeba człowieka połączona z dążeniem do wpływu na bieg wydarzeń, kształtująca los własny i swoich najbliższych”⁶. Wskazuje on jednocześnie, iż dla zrozumienia istoty bezpieczeństwa publicznego nie wystarcza jedynie teoretyczna analiza problemu, lecz także ocena przyjętych rozwiązań prawnych przez organy realizujące te zadania⁷. S. Pikulski natomiast definiuje bezpieczeństwo publiczne jako pożądaný stan rzeczy, który gwarantuje niezakłócone funkcjonowanie urządzeń publicznych w państwie oraz bezpieczeństwo życia obywateli obejmujące ochronę ich życia, zdrowia i mienia⁸. R. Wiśniewski, charakteryzując bezpieczeństwo

⁴ W. Kitler, *op. cit.*, s. 62.

⁵ S. Pieprzny, *Definiowanie podstawowych pojęć...*, s. 23.

⁶ J. Jedynak, *Bezpieczeństwo jako zjawisko socjologiczne i kryminologiczne*, [w:] *Służby i formacje mundurowe...*, s. 61.

⁷ *Ibidem*, s. 62–63.

⁸ S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, red. W. Bednarek, S. Pikulski, Olsztyn 2000, s. 101.

publiczne, wskazuje, iż „jest to taki stan, w którym ogółowi obywateli indywidualnie nieoznaczonemu, żyjącemu w państwie i społeczeństwie, nie grozi żadne niebezpieczeństwo i to niezależnie od tego, jakie byłoby jego źródło”⁹.

Wart zaznaczenia jest fakt, iż pojęcie bezpieczeństwa publicznego nie ma jedyne, ścisłego znaczenia. W *Słowniku języka polskiego* bezpieczeństwo publiczne zostaje zdefiniowane jako „całość porządku i urządzeń społecznych, chroniących państwo i obywateli przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego”. Jest to definicja *sensu largo*. Wyróżniono także ujęcie wąskie *sensu stricte*, które określa bezpieczeństwo publiczne jako ochronę ustroju przed zamachami na podstawowe instytucje polityczne państwa¹⁰. S. Pieprzny sugeruje, aby termin „publiczny” utożsamiać ze słowami: państwowy, powszechny czy dotyczący ogółu¹¹. Jednakże, w przypadku wyróżnienia przez część przedstawicieli doktryny bezpieczeństwa publicznego obok bezpieczeństwa powszechnego, łączenie terminów publiczny z powszechnym mogłoby nastręczyć znacznych trudności w wyinterpretowaniu zakresu poszczególnych rodzajów bezpieczeństwa, a co za tym idzie – umiejscowieniu bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego w ich strukturze.

Odnosząc powyższe rozważania do pojęcia bezpieczeństwa powszechnego, można dojść do przekonania, że są one znaczeniowo tożsame. Doktryna dostarcza jednakże dowodów na pewne rozgraniczenie tych pojęć. Otóż W. Kitler wskazuje, że bezpieczeństwem powszechnym jest taki rodzaj bezpieczeństwa, który ukierunkowany został na podejmowanie szeregu działań. Przede wszystkim zasadniczym celem będzie zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej¹². Wymienia on przede wszystkim ochronę życia i zdrowia ludzi oraz dbałość o środowisko. Podobnie bezpieczeństwo powszechne określają E. Ura i S. Pieprzny, którzy wiodącą rolę w jego obrębie przypisują ratownictwu medycznemu i ochronie ludności przed klęskami żywiołowymi lub spowodowanymi działalnością człowieka oraz innymi miejscowymi zagrożeniami¹³. Odmienny pogląd prezentuje W. Kitler, zauważa, iż bezpieczeństwo powszechne nie dotyczy wyłącznie ratownictwa medycznego, jednocześnie wskazując na brak dostatecznych regulacji prawnych pomagających usystematyzować termin „bezpieczeństwo powszechne”¹⁴. Wśród zagrożeń miejscowych możemy wymienić między innymi epidemie czy

⁹ R. Wiśniewski, *Potrzeby ludzkie a bezpieczeństwo*, [w:] *Bezpieczeństwo jako podstawowa potrzeba człowieka. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, E. Cała-Wacinkiewicz, D. Wacinkiewicz, Gorzów Wielkopolski 2014, s. 60.

¹⁰ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 1, red. M. Szymczak, Warszawa 1995, s. 139.

¹¹ S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2008, s. 17 i nast.

¹² W. Kitler, *op. cit.*, s. 55.

¹³ S. Pieprzny, *Definiowanie podstawowych pojęć...*, s. 30.

¹⁴ W. Kitler, *op. cit.*, s. 181.

różnorakie zagrożenia sanitarne. B. Wiśniewski i S. Zalewski także wskazują, iż jednym z komponentów związanych z bezpieczeństwem powszechnym są epidemie chorób zakaźnych ludzi i zwierząt¹⁵.

Z powyższych rozważań można wnioskować, iż bezpieczeństwem publicznym jest taki stan, który gwarantuje danej zbiorowości brak poczucia zagrożenia co do nieokreślonego niebezpieczeństwa i jego źródła, które pozwala jednostkom zrzeszonym w ramach tej społeczności na zachowanie podstawowych praw i wolności, przede wszystkim życia i zdrowia, a także normalne funkcjonowanie zgodnie z przepisami obowiązującego prawa. Termin ten najczęściej wykorzystywany jest w sferze prawa administracyjnego i precyzowany jest przez doktrynę, gdyż nie ma legalnej definicji bezpieczeństwa publicznego.

Wąskie ujęcie bezpieczeństwa publicznego dotyczyć będzie zatem ochrony porządku prawnego i ładu wewnętrznego, a także ochrony przed atakiem na zdrowie i życie ludzi, bez względu na źródło tego zagrożenia. Natomiast bezpieczeństwem powszechnym będzie stan zapewniający ludności ochronę zdrowia, życia i mienia przed czynnikami wynikającymi z czynników zależnych bądź niezależnych od człowieka, a także ochrona środowiska naturalnego. Takie rozróżnienie przedmiotowych pojęć pozwoli na kompleksowe ujęcie prezentowanej problematyki bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego.

2. Bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne elementem bezpieczeństwa wewnętrznego państwa – założenia

Zdefiniowanie zagrożeń bezpieczeństwa daje asumpt do wyodrębnienia jego kategorii. Przykładowo choroby zakaźne i ich skutki dla zdrowia i życia można wyodrębnić jako zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego. Jednocześnie można dokonać próby uszczegółowienia problemu, dookreślając to szczególne zagrożenie, jakim są choroby zakaźne. Odnosząc to do prezentowanej tematyki bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, wywieść należy, iż zakres tego rodzaju bezpieczeństwa obejmuje ochronę życia i zdrowia ludności przed zagrożeniami wynikającymi z warunków sanitarnych oraz biologicznych, a także pewnych działań ludzkich, których skutki będą mieścić się w powyższych czynnikach. Jak wskazuje M. Rudy, początków sanitarnej ochrony zdrowia publicznego dopatrywać należy się właśnie w istnieniu zagrożeń dla zdrowia ludzi w danym środowisku, a zagrożenia te związane będą przede wszystkim z warunkami życia codziennego, sposobami pozyskiwania pożywienia, wojnami i ogólnymi zjawiskami epidemiologicznymi¹⁶. Badanie poziomu bezpieczeństwa

¹⁵ J. Prońko, *Zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, red. B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bielsko-Biała 2006, s. 69.

¹⁶ M. Rudy, *Wstęp do prawa sanitarnego i weterynaryjnego*, Wrocław 2010, s. 10.

sanitarno-epidemiologicznego winno odbywać się w konkretnej zbiorowości, gdyż ze względu na rozliczne zagrożenia, występujące zarówno okresowo, jak i miejscowo, oceny analizy tego bezpieczeństwa mogą być zupełnie różne w porównywalnych ilościowo populacjach, lecz – na przykład – w różnych regionach, czy państwach.

Dokonując próby zdefiniowania tego pojęcia, warto wskazać, iż w literaturze niezwykle szcążkowo porusza się przedmiotowe zagadnienie¹⁷. Wskazuje się na problem epidemii chorób zakaźnych, które godzą w bezpieczeństwo państwa¹⁸, a także na umiejscowienie działań w kwestiach sanitarnych podejmowanych w celu zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego¹⁹. Brak kompleksowego ujęcia tej problematyki. W ustawodawstwie i piśmiennictwie można natrafić także na określenie charakteru zadań organów administracji publicznej, które odpowiedzialne będą za ochronę bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego. Analiza tychże regulacji pozwoli na ustalenie, na czym w zasadzie będzie koncentrował się ten rodzaj bezpieczeństwa.

Organem kompetentnym w zakresie omawianej problematyki jest Państwowa Inspekcja Sanitarna (dalej: Inspekcja). Organ ten realizuje kompetencje przede wszystkim na podstawie i w granicach ustawy go tworzącej²⁰. Inspekcja została powołana do realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego. Wykonywanie tych zadań polega na sprawowaniu zapobiegawczego (prewencyjnego) i bieżącego nadzoru sanitarnego oraz prowadzeniu działalności o charakterze zapobiegawczym i przeciwepidemicznym w zakresie chorób zakaźnych i innych chorób powodowanych warunkami środowiska, a także na prowadzeniu działalności oświatowo-zdrowotnej. W literaturze podkreśla się ponadto, że ze względu na specyfikę problematyki odnoszącej się do spraw związanych ze skażeniami czynnikami biologicznymi niemalże wszystkie kompetencje przynależą w tym zakresie do zadań resortu zdrowia, a przede wszystkim do służb sanitarno-epidemiologicznych²¹.

Pojawiające się w ustawie, a także podnoszone w piśmiennictwie pojęcie zdrowia publicznego sugeruje odniesienie do kolejnego katalogu chronionych

¹⁷ M. Koziański w swoim opracowaniu tworzy jedynie jeden podrozdział zatytułowany „Wymagania z zakresu bezpieczeństwa epidemiologicznego”. Nie wyjaśnia jednakże samego skonstruowanego i użytego przez siebie pojęcia „bezpieczeństwa epidemiologicznego”. Wskazuje on jednak na istnienie tego typu rodzaju bezpieczeństwa, przywołując jednocześnie pojęcie epidemiologii (M. Koziański, *Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej. Zdrowie publiczne i świadczenia*, Gdańsk 2011, s. 114–115).

¹⁸ Za E. Ura, *Zadania administracji państwowej w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych, katastrof, chorób zakaźnych i epidemii*, „Organizacja, Metody, Technika” 1986, nr 7(331), s. 9.

¹⁹ W. Kitler, *op. cit.*, s. 55.

²⁰ Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r., poz. 59).

²¹ M. Janik, *Policja sanitarna*, Warszawa 2012, s. 116.

dóbr ogółu społeczeństwa, który nawiązuje jednocześnie do pojęcia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego. Wyjść należy zatem od definicji zdrowia publicznego, która jednocześnie wskaże na prawnie chronione dobra, jakimi są zdrowie i życie w odniesieniu do ogółu populacji. Koncepcja definiowania zdrowia publicznego szerzej na arenie międzynarodowej nauki w tym zakresie pojawiła się w 1920 roku, kiedy to C.A.E. Winslow określił, że zdrowiem publicznym jest „nauka i sztuka zapobiegania chorobom, a także przedłużania życia i promocji zdrowia fizycznego przez wysiłek społeczności, higienę środowiska, kontrolę zakażeń, nauczanie zasad higieny indywidualnej, organizację służb medycznych i pielęgniarskich, ukierunkowana na zapobieganie chorobom i wczesną diagnozę oraz rozwój mechanizmów społecznych zapewniających każdemu indywidualnie i społeczności warunków życia pozwalające na utrzymanie zdrowia”²². Z tej definicji wywieść należy do przedmiotowych rozważań następujące determinanty:

1) zdrowie publiczne jest nauką, która nakierowana jest w szczególności na zapobieganie chorobom i wczesne ich wykrywanie,

2) zapobieganie tym chorobom będzie polegało przede wszystkim na dbałości o higienę indywidualną, kontrolę zakażeń i organizację służb medycznych,

3) głównym celem podejmowanych przedsięwzięć będzie utrzymanie zdrowia poprzez odpowiednie warunki życia danej społeczności.

Z definicji zdrowia publicznego wynika także szereg uprawnień i kompetencji państwa w zakresie kreowania pożądanego kształtu opieki nad zdrowiem ludności²³. W literaturze zagranicznej istnieje bardzo pomocny z punktu widzenia niniejszych rozważań podział przepisów prawnych, wśród których wymienia się odrębną grupę związaną z regulowaniem kwestii zapobiegania i zwalczania chorób zakaźnych, ich rejestracji, a także obowiązkowe szczepienia ochronne i badania kontrolne²⁴. Postuluje się także, aby zdrowie publiczne odnosić do sfery działania wyspecjalizowanych w tym zakresie organów administracji publicznej, a konkretnie do Państwowej Inspekcji Sanitarnej, a także do publicznej odpowiedzialności w kwestiach zdrowia²⁵.

Na powiązania zdrowia publicznego z bezpieczeństwem zdrowotnym wskazuje się w piśmiennictwie w kontekście funkcji bezpośrednio łączących oba terminy. Wymienia się przede wszystkim: zapobieganie rozprzestrzenianiu się chorób, ze szczególnym uwzględnieniem chorób zakaźnych i społecznych, wymagających

²² Cyt. za: M. Latański, *Zdrowie publiczne i medycyna społeczna*, Lublin 1999, s. 65.

²³ S. Poździuch, *Prawo zdrowia publicznego. Zarys problematyki*, Kraków 2004, s. 19–20.

²⁴ R. Roemer, *Comparative national public health legislation*, [w:] *Public Health*, Oxford 1997; cyt. za: S. Poździuch, *Prawo zdrowia publicznego...*, s. 20–21.

²⁵ A. Frączkiewicz-Wronka, *Perspektywa terytorialna w kształtowaniu i realizacji celów publicznych w obszarze ochrony zdrowia*, [w:] *Ochrona zdrowia w regionie. Aspekty organizacyjne i prawne*, red. A. Frączkiewicz-Wronka, Katowice 2005, s. 95.

zorganizowanego wysiłku państwa na rzecz ich zwalczania, a także identyfikację i zwalczanie czynników ryzyka zdrowotnego w środowisku czy też w miejscu zamieszkania, ocenę sytuacji zdrowotnej kraju na tle porównań międzynarodowych, analizę wyzwań i zagrożeń wynikających z procesów globalizacji oraz zapewnienie pełnej dostępności szczepień ochronnych, a także wczesnego wykrywania i leczenia chorób zakaźnych²⁶. Powiązania te dają bardzo istotny asumpt do zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego w sposób możliwie pełny i kompleksowy. Wykazane związki powyższych pojęć świadczą o dużej pojemności znaczeniowej terminów bezpieczeństwa zdrowia oraz zdrowia publicznego, a co za tym idzie – pewnej trudności w wykreowaniu nowego elementu bezpieczeństwa, opierającego się na wskazanych wyżej aspektach.

Uwzględniając powyższe rozważania, należy wskazać, iż zasadne wydaje się stworzenie następującej definicji: bezpieczeństwem sanitarno-epidemiologicznym jest pożądaný społecznie stan, który gwarantuje ochronę życia i zdrowia tego społeczeństwa przed zagrożeniami wynikającymi ze stanu sanitarnego, ognisk chorobowych zależnych lub nie od działalności człowieka i innych działań nakierowanych na utratę tego bezpieczeństwa, a spowodowanych przez człowieka.

Umiejscawiając zatem bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne w strukturze bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, stwierdzić należy, iż zajmuje ono w nim niezbyt eksponowaną pozycję. Związane jest to przede wszystkim z wielopłaszczyznowym ujęciem problematyki bezpieczeństwa wewnętrznego, a co za tym idzie – brakiem jednolitej systematyki. Często kładziony jest nacisk na bezpieczeństwo zdrowia (zdrowotne)²⁷, w skład którego powoływane jest bezpieczeństwo epidemiologiczne, związane z działalnością Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Bezpieczeństwo zdrowotne niewątpliwie zakwalifikować należy jako część bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, a dokładniej bezpieczeństwa powszechnego, gdyż dotyka ochrony zdrowia i życia obywateli danego państwa, a właśnie organy konkretnego państwa odpowiadać będą za politykę względem zagwarantowania bezpieczeństwa zdrowia ludności. W tej kategorii bezpieczeństwa wyróżnia się działania z zakresu ochrony zdrowia publicznego, gdzie wskazuje się między innymi na kontrolę stanu sanitarnego środowiska oraz kontrolę chorób zakaźnych²⁸. Bezpieczeństwo zdrowotne skupia się jednakże w głównej

²⁶ M. Miller, J. Opolski, *Bezpieczeństwo zdrowotne – zakres i odpowiedzialność*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2006, t. 87, nr 1, s. 3–4.

²⁷ P.M. Nowicka i J. Kocik wskazują na ciągle ewoluowanie pojęcia bezpieczeństwa zdrowotnego, które obejmuje między innymi kwestie związane z zapobieganiem powstawania zagrożeń zdrowia i z odpowiedzią na pojawiające się ogniska chorób i epidemie, ze zdrowiem jako instrumentem polityki oraz z przeciwdziałaniem zagrożeniom bioterroryzmem (zob. P.M. Nowicka, J. Kocik, *Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski*, „Studia BAS” 2018, nr 4(56), s. 107).

²⁸ C. Włodarczyk, *Polityka zdrowotna w społeczeństwie demokratycznym*, Łódź–Kraków–Warszawa 1996, s. 97.

mierze na organizacji służby zdrowia czy dostępie do świadczeń medycznych²⁹, a oprócz tego dotyczy problematyki zdrowego stylu życia (w tym właściwego odżywiania), a także uwarunkowań genetycznych życia i zdrowia³⁰. Tym bardziej zasadne jest wyodrębnienie bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jako części bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.

3. Prawne gwarancje bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego w standardach międzynarodowych i ustawodawstwie krajowym

Bezpieczeństwo sanitarno-epidemiologiczne ma swoje podstawy w prawie powszechnie obowiązującym oraz aktach prawa międzynarodowego, które bezpośrednio lub pośrednio dotyczą tej problematyki. Wyjść należy niewątpliwie od regulacji prawa międzynarodowego, które określa pewne uniwersalne kierunki w tym zakresie. Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia (dalej: Konstytucja WHO)³¹ wskazuje w swojej preambule, iż zdrowie to nie tylko stan braku chorób, ale także stan zupełnej pomyślności fizycznej i psychicznej, uszczegóławiając w artykule 1, iż celem Światowej Organizacji Zdrowia (WHO)³² jest osiągnięcie przez wszystkich jak najwyższego poziomu zdrowia. Kolejny artykuł określa sprawę niezwykle istotną, a mianowicie środki służące do realizacji postawionego celu. Konstytucja WHO wskazuje na współpracę z organami władzy państw sygnatariuszy, między innymi w kwestii wzmocnienia szeroko rozumianej służby zdrowia. Jak wskazano, działania podejmowane w tym zakresie mają „pobudzać i posuwać naprzód pracę nad wykorzeniem chorób epidemicznych, endemicznych i innych”. Warto wskazać, iż swoistą kontynuacją działania WHO w tym zakresie było stworzenie w 1995 roku listy jedenastu zadań w zakresie bezpieczeństwa zdrowotnego ludności, które wykonywane miały być na poziomie krajowym i międzynarodowym³³. Wśród tych zadań znalazło się zapobieganie chorobom zakaźnym, niezakaźnym oraz urazom, a także kompleksowe regulacje prawne w zakresie zdrowia, które w szczególności dały asumpt do podjęcia prac legislacyjnych w tym zakresie na poziomie państwa. Kolejnym aktem prawa międzynarodowego, związanym z prezentowaną tematyką, jest Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, który w art. 168 normuje konieczność zwalczania poważnych zagrożeń dla

²⁹ A. Trzpił, *Uwarunkowania bezpieczeństwa zdrowotnego*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli w Polsce*, red. M. Cieślarczyk, A. Filipek, A. W. Świdorski, J. Ważniewska, Siedlce 2011, s. 36 i nast.

³⁰ Szerzej: B. Sikorski, *Uwarunkowania bezpieczeństwa zdrowotnego człowieka*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa...*, s. 49 i nast.

³¹ Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia (Dz.U. z 1948 r., nr 61, poz. 477).

³² World Health Organization.

³³ M. Koziński, *Bezpieczeństwo...*, s. 19–22.

zdrowia ludności, intensyfikując jednocześnie działania wobec monitorowania oraz procedur wczesnego ostrzegania wobec zagrożeń dla zdrowia o charakterze transgranicznym. Wskazuje także, podobnie jak Konstytucja WHO, na cel, jaki przyświeca wszelkim politykom Unii Europejskiej. Jest nim wysoki poziom zdrowia ludzkiego. Natomiast Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej³⁴ marginalnie odnosi się do kwestii bezpieczeństwa zdrowia, w szczególności w kwestiach epidemiologicznych i sanitarnych. W artykule 2 stanowi o prawie do życia, na podstawie którego szeroko można ustalić swoiste skutki wobec bezpieczeństwa zdrowia, lecz na pewno nie w ujęciu *stricte* bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego. Jedyne powiązanie z omawianą problematyką można odnaleźć w artykule 35, który normuje ochronę zdrowia. Odnosi się on do wspomnianego celu „wysokiego poziomu ochrony zdrowia”, lecz także w tym przypadku wskazuje na wąsko rozumiane kwestie służby zdrowia i dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, nie natomiast na ochronę ludności przez zagrożeniami epidemiologicznymi i sanitarnymi.

Przechodząc na grunt prawodawstwa krajowego, wyjść trzeba od Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (dalej: Konstytucja RP)³⁵. Artykuł 5 stanowi o zobowiązaniu państwa polskiego, a więc kompetentnych organów władzy publicznej do zapewnienia bezpieczeństwa obywateli. W Konstytucji RP na dookreślenie prawa do ochrony zdrowia poświęcony został odrębny artykuł. W art. 68 ust. 1 wskazano bowiem, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia. Stanowiąc o szczególnej wadze zagrożeń o charakterze epidemicznym i sanitarnym, ustanowiono w ustępie 4 tego artykułu obowiązek władzy publicznej dotyczący zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska. Należy zwrócić uwagę na formę odczasownikową użytego przez ustrojodawcę słowa „zwalczania”. Wyrażona została w ten sposób ciągłość powinności władzy publicznej do nieustannej walki z chorobami zakaźnymi. Wnioskować należy z tego przepisu o zarówno prewencyjnym, jak i ofensywnym lub defensywnym (w zależności od przyjętej reakcji na występujące zagrożenie) charakterze tego obowiązku. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, charakteryzowany przepis odnosi się do problematyki zdrowia publicznego, a zwalczanie chorób epidemicznych winno być przedmiotem aktywności władz publicznych, w szczególności poprzez zorganizowanie stosownych służb publicznych kompetentnych do eliminacji zjawisk epidemiologicznych, które są zagrożeniem dla bezpieczeństwa zdrowotnego całej populacji³⁶. Szczegółowych unormowań prawnych należy jednak doszukiwać się w krajowym ustawodawstwie.

³⁴ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE, C 326/391).

³⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

³⁶ M. Dercz, *Prawo do ochrony zdrowia w świetle przepisów Konstytucji RP*, [w:] *Prawo publiczne ochrony zdrowia*, red. M. Dercz, Warszawa 2013, s. 44.

Z tej perspektywy istotną regulacją jest także Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym³⁷, której celem jest między innymi monitorowanie stanu zdrowia społeczeństwa, a także możliwych zagrożeń dla zachowania bezpieczeństwa zdrowotnego oraz „działania w celu rozpoznawania, eliminowania lub ograniczania zagrożeń i szkód dla zdrowia fizycznego”. W ramach rozwiązań ustawowych, w celu ochrony bezpieczeństwa zdrowotnego, a co za tym idzie pośrednio bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, określa się Narodowy Program Zdrowia, którego jednym z założeń jest „zmniejszenie narażenia społeczeństwa na największe zagrożenia zdrowia”. Jest to tak ważna ustawa ze względu na fakt implementacji wielu wytycznych ustanowionych między innymi przez WHO czy stosowne organy Unii Europejskiej³⁸. Ponadto regulacja ta była długo wyczekiwana przez środowisko naukowe, które postulowało wprowadzenie ustawy o zdrowiu publicznym³⁹.

Analizując akty krajowego prawa powszechnie obowiązującego odnoszące się do zagadnienia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, wskazać należy na Ustawę z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi⁴⁰, która bezpośrednio dotyczy prezentowanej tematyki. Artykuł 1 stanowi o zakresie przedmiotowym normowanym przez przedmiotową ustawę, która w swej treści określa zasady i tryb zapobiegania oraz zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi, w tym zasady i tryb rozpoznawania i monitorowania sytuacji epidemiologicznej oraz podejmowania działań przeciwepidemicznych i zapobiegawczych w celu unieszkodliwienia źródeł zakażenia, przecięcia dróg szerzenia się zakażeń i chorób zakaźnych oraz uodpornienia osób podatnych na zakażenie, a także zadania organów administracji publicznej kompetentnych w zakresie zapobiegania oraz zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi oraz wskazuje na uprawnienia i obowiązki świadczeniodawców oraz osób przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie zapobiegania oraz zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Ważna i związana bezpośrednio z zagadnieniem bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jest używana w ustawie terminologia. Ustawodawca posługuje się bowiem zwrotami „badanie sanitarno-epidemiologiczne” (art. 2 pkt 1 ustawy) oraz „nadzór epidemiologiczny” (art. 2 pkt 14 ustawy), a także

³⁷ Tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r., poz. 1365 z późn. zm.

³⁸ Poza powołaną powyżej Konstytucją WHO warto nadmienić, że na podstawie art. 151 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej stworzono Europejską Kartę Społeczną z dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. z 1999 r., nr 8, poz. 67), która zawiera zobowiązanie, skierowane do państw członkowskich, do podjęcia kroków mających na celu wyeliminowanie przyczyn chorób oraz zapobieganie chorobom, w pierwszej kolejności wymienia się choroby o podłożu epidemicznym oraz endemicznym.

³⁹ Zob. np. J. Nosko, *O potrzebie ustawy o zdrowiu publicznym*, [w:] *Zdrowie publiczne w zmieniającej się Europie i Polsce*, red. J. Nosko, Łódź 2004.

⁴⁰ Tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r., poz. 1967.

„zabiegi sanitarne” (art. 2 pkt 30 ustawy) i „zagrożenie epidemiologiczne” (art. 2 pkt 31 ustawy). Ustawa posiada załącznik, w którym ujęto potencjalne zakażenia i choroby zakaźne, a także biologiczne czynniki chorobotwórcze, wywołujące te zakażenia i choroby. Artykuł 3 w ustępie 3 stanowi o otwartym charakterze katalogu omawianego załącznika. Daje jednocześnie ministrowi właściwemu ds. zdrowia uprawnienie do ogłoszenia w drodze rozporządzenia kwestii związanych z zakażeniem lub chorobą zakaźną. O ile jest znany wywołujący je biologiczny czynnik chorobotwórczy, także powinien zostać uwzględniony w przedmiotowym akcie. Jeżeli to konieczne, określa się szczególnie sposób postępowania świadczeniodawców i osób narażonych na zakażenie lub zachorowanie przez czas określony w rozporządzeniu, w przypadku niebezpieczeństwa szerzenia się zakażenia lub choroby zakaźnej innych niż wymienione w przedmiotowym wykazie. Ustawa określa również szczególne zasady postępowania w razie wykrycia zagrożenia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, a także kompetencje organów administracji publicznej w zakresie w niej wskazanym.

Aktem prawnym odnoszącym się do bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jest także Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej. W art. 1 wskazano, iż Państwowa Inspekcja Sanitarna (dalej zwana Inspekcją) została powołana do realizacji zadań z zakresu zdrowia publicznego. Celem działań podejmowanych przez Inspekcję jest zatem ochrona zdrowia ludzkiego przed niekorzystnym wpływem szkodliwości i uciążliwości środowiskowych, a także zapobieganie powstawaniu chorób, w tym chorób zakaźnych i zawodowych. W omawianej ustawie pojawiają się sformułowania odnoszące się do szczególnej kategorii bezpieczeństwa, chroniącego zdrowie i życie ludności przed negatywnymi skutkami zjawisk epidemicznych, chorób oraz stanu sanitarnego. Mowa jest bowiem o wykonywaniu zadań przez Inspekcję w postaci: „zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego”, a także „prowadzenia działalności zapobiegawczej i przeciwepidemicznej w zakresie chorób zakaźnych i innych chorób powodowanych warunkami środowiska”. *Per analogiam* do rozważań podjętych nad poprzednią ustawą widoczny i w ustawie o Państwowej Inspekcji Sanitarnej jest взгляд ustawodawcy na wyszczególnienie tej specyficznej kategorii bezpieczeństwa i dostosowanie fachowej terminologii, odnoszącej się właśnie do kwestii sanitarnych i epidemiologicznych.

Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej⁴¹ także odnosi się do gwarancji bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego. Określa ona przede wszystkim funkcjonowanie i zadania powierzone Inspekcji Weterynaryjnej, w szczególności dotyczące zwalczania chorób zakaźnych zwierząt oraz chorób odzwierzęcych, co ma bezpośrednie znaczenie dla bezpieczeństwa epidemiologicznego człowieka. W tym przypadku prawodawstwo unijne także będzie

⁴¹ Tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r., poz. 1557 z późn. zm.

stanowiło podstawę do implementowania norm prawnych do porządku krajowego. W dziedzinie ochrony zdrowia i zwalczania chorób zakaźnych obserwuje się dość znaczną unifikację prawa wspólnotowego z krajowym⁴². Za przykład można podać Rozporządzenie (WE) nr 2160/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie zwalczania salmonelli i innych określonych odzwierzęcych czynników chorobotwórczych przenoszonych przez żywność⁴³. Ponadto ustawa normuje zadania tego organu administracji publicznej w kwestii bezpieczeństwa produktów żywnościowych pochodzenia zwierzęcego, które stanowią immanentną część omawianej kategorii bezpieczeństwa. Należy nadmienić, iż wymagania te muszą być skorelowane z rozporządzeniem (WE) nr 854/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. ustanawiające szczególne przepisy dotyczące organizacji urzędowych kontroli w odniesieniu do produktów pochodzenia zwierzęcego przeznaczonych do spożycia przez ludzi⁴⁴.

4. Podsumowanie

Niniejsze rozważania doprowadziły do wskazania propozycji definiowania bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, a także wyszczególnienia tej kategorii bezpieczeństwa z zakresu przedmiotowego pojęcia „bezpieczeństwa wewnętrznego”. Wskazano na akty prawne determinujące potrzebę wyodrębnienia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, chociażby z powodu istnienia wyspecjalizowanych organów administracji publicznej, działających w zakresie zapewnienia szeroko rozumianego zdrowia publicznego. Wyodrębnienie tej szczególnej kategorii bezpieczeństwa podkreśla istotę zagrożeń, które w jej ramach powinny zostać zdefiniowane.

Stanąc należy na stanowisku, że uzasadniona potrzeba wykazania istoty i indywidualnych cech tej kategorii bezpieczeństwa jest niezwykle istotna z punktu widzenia powagi zagrożeń z nią związanych. Zarazem ogólne idee, takie jak wysoki poziom zdrowia publicznego czy też postulat ciągłej walki z chorobami zakaźnymi przemawiają za koniecznością postrzegania bezpieczeństwa w tej sferze przez pryzmat nie tylko bezpieczeństwa zdrowotnego, ale także bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego.

Szczególnie w dobie pandemii COVID-19 prowadzenie dyskusji i rozważań w przedmiocie prawnych gwarancji bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jest niezwykle potrzebne. Obecny kryzys epidemiczny naświetlił wieloletnie zaniedbania prawodawcze spowodowane marginalizowaniem zagrożeń epide-

⁴² M. Rudy, *Wstęp do prawa sanitarnego...*, s. 103.

⁴³ Dz.U. UE L z 2003 r., nr 325, s. 1 z późn. zm.

⁴⁴ Dz.U. UE L z 2004 r., nr 139, s. 55.

micznych w debacie publicznej oraz zaniechaniem podejmowania stosowanych kroków legislacyjnych. Wyodrębnienie i określenie pojęcia bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jest konieczne, by rozpocząć szerszą dyskusję nad kształtem przepisów sanitarnych i przeciwepidemicznych w Polsce.

Bibliografia

Akty prawne

- Konwencja międzynarodowa o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Dz.U. z 1939 r., nr 26, poz. 172).
- Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia (Dz.U. z 1948 r., nr 61, poz. 477).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r., poz. 59).
- Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r., poz. 1557 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o zdrowiu publicznym (tekst jednolity: Dz.U. z 2019 r., poz. 1365 z późn. zm.).

Literatura przedmiotu

- Dercz M., *Prawo do ochrony zdrowia w świetle przepisów Konstytucji RP*, [w:] *Prawo publiczne ochrony zdrowia*, red. M. Dercz, Warszawa 2013.
- Frączkiewicz-Wronka A., *Perspektywa terytorialna w kształtowaniu i realizacji celów publicznych w obszarze ochrony zdrowia*, [w:] *Ochrona zdrowia w regionie. Aspekty organizacyjne i prawne*, red. A. Frączkiewicz-Wronka, Katowice 2005.
- Janik M., *Policja sanitarna*, Warszawa 2012.
- Jedynak J., *Bezpieczeństwo jako zjawisko socjologiczne i kryminologiczne*, [w:] *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2010.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011.
- Koziński M., *Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej. Zdrowie publiczne i świadczenia*, Gdańsk 2011.
- Latański M., *Zdrowie publiczne i medycyna społeczna*, Lublin 1999.
- Miller M., Opolski J., *Bezpieczeństwo zdrowotne – zakres i odpowiedzialność*, „Problemy Higieny i Epidemiologii” 2006, t. 87, nr 1.
- Nowicka P.M., Kocik J., *Zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego Polski*, „Studia BAS” 2018, nr 4(56).
- Nosko J., *O potrzebie ustawy o zdrowiu publicznym*, [w:] *Zdrowie publiczne w zmieniającej się Europie i Polsce*, red. J. Nosko, Łódź 2004.
- Pieprzny S., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2008.
- Pieprzny S., *Definiowanie podstawowych pojęć*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Warszawa 2015.

- Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia bezpieczeństwa publicznego*, [w:] *Prawne i administracyjne aspekty bezpieczeństwa osób i porządku publicznego w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, red. W. Bednarek, S. Pikulski, Olsztyn 2000.
- Póździej S., *Prawo zdrowia publicznego. Zarys problematyki*, Kraków 2004.
- Prońko J., *Zagrożenia bezpieczeństwa powszechnego*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne RP w ujęciu systemowym i zadań administracji publicznej*, red. B. Wiśniewski, S. Zalewski, Bielsko-Biała 2006.
- Roemer R., *Comparative national public health legislation*, [w:] *Public Health*, Oxford 1997.
- Rudy M., *Wstęp do prawa sanitarnego i weterynaryjnego*, Wrocław 2010.
- Słownik języka polskiego PWN, t. 1, red. M. Szymczak, Warszawa 1995.
- Strzelecki J., *Podstawy prawne bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] *Służby i formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2010.
- Trzpił A., *Uwarunkowania bezpieczeństwa zdrowotnego*, [w:] *Wybrane problemy bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli w Polsce*, red. M. Cieślarczyk, A. Filipek, A. W. Świdorski, J. Ważniewska, Siedlce 2011.
- Ura E., *Pojęcie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 2.
- Ura E., *Zadania administracji państwowej w zakresie zwalczania klęsk żywiołowych, katastrof, chorób zakaźnych i epidemii*, „Organizacja, Metody, Technika” 1986, nr 7(331).
- Wiśniewski R., *Potrzeby ludzkie a bezpieczeństwo*, [w:] *Bezpieczeństwo jako podstawowa potrzeba człowieka. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, E. Cała-Wacinkiewicz, D. Wacinkiewicz, Gorzów Wielkopolski 2014.
- Włodarczyk C., *Polityka zdrowotna w społeczeństwie demokratycznym*, Łódź–Kraków–Warszawa 1996.

Strony internetowe

https://www.researchgate.net/publication/324227193_Bezpieczenstwo_zywnosci-zagrozenia_organy_i_systemy_jego_kontroli